

LBRIS

We know
books
Gabriel Iancu

Rezistență duhovnicească în temnițele comuniste

Colecția Biserica în cetate – 6
Făgăraș, 2022

Introducere / 7

Persoana în temnițele comuniste

Eul personal și eul social / 17

Simpla prezență a oamenilor duhovnicești îi schimba pe deținuți

Psihologia tortionarului / 30

Frustrați și plini de invidie, gardienii erau violenți până la demență pentru a avea astfel sentimentul de control și de deținere a puterii

Psihologia victimei / 42

Au rezistat cei care au aflat sensul suferinței, acela de mântuire a lor și a neamului. Numeroși au fost însă și cei căzuți în deznădejde, resemnare și chiar trădare

Viața grupurilor de deținuți în temnițele comuniste

Formarea grupurilor și coeziunea lor / 81

Suferința ne-a unit. Sufletele se curățau în spovedanii și în mărturisiri reciproce, sincere, prietenești. Dragostea dintre noi era mai puternică decât teroarea cumplită în care trăiam. Năzuiam împreună, ne rugam împreună, totul era de obște

Influențele sociale: conformismul, complianța și obediența / 87

Prin frică, foame, frig, tortură, mulți ajung la supunere (ascultare oarbă, hipnotică) față de autoritatea legitimă, la adormirea conștiinței (a comportamentului moral și a discernământului), devenind turnători, trădători, tortionari, unelte oarbe ale represiunii

Studiu de caz. Experimentul Pitești / 106

Prima bătaie dura trei-patru ore. Au fost și cazuri de nouă ore în șir, zile la rând. Apoi venea inevitabilul: prăbușirea definitivă în disperare. Flămând, schingiuit, umilit săptămâni la rând, fără somn, terorizat, lovit de cel care cu o oră înainte îți era prieten și frate de lanț, obligat și el să lovească fără vreo speranță de scăpare... acesta este calendarul unui student supus procesului de depersonalizare

Deportații / 128

Familiile deportaților au fost lăsate în câmp (Bărăgan, 1951), sub cerul liber, în arșița nemiloasă a soarelui, fără adăpost, fără apă și fără hrană. Prin frică, reducând existența umană doar la funcțiile fiziologice, sistemul a încercat să distrugă personalitatea deportatului

Memoria colectivă și identitatea națională / 148

Vor rodi cuvintele martirilor și eroilor neamului românesc în pământul inimii noastre? Nu se dovedește inima noastră, de prea multe ori, pământ sterp? Nu va fi sufocată sămânța cuvântului, primit de la ei, de grijile egoiste ale vieții?

Concluzii / 163

Bibliografie / 168

Persoana în temnițele comuniste

Eul personal și eul social

*Simpla prezență a omenilor duhovnicești
îi schimbă pe deținuți*

Psihologii și sociologii arată că fiecare persoană își construiește propriul eu prin relațiile pe care le are cu ceilalți actori sociali. Astfel, sinele propriu fiecărui individ conștient de propria individualitate, prin confruntarea și comparația cu reprezentările pe care ceilalți le au despre el, se edifică împreună cu ceilalți eu⁹. Psihologia socială clasică¹⁰ definește sinele ca un construct social, în care persoana este înțeleasă în contextul social din care face parte, întocmai ca o piesă dintr-un amplu puzzle.

În ultimele decenii, în studiul **eului individual**, un progres important l-a făcut cognitivismul, sau psihologia cognitivă,¹¹ care structurează eul în jurul **conceptului de sine (self-concept)**, care reprezintă componenta cognitivă a sinelui

⁹ Adrian Neculau - *Personalitatea, o construcție socială, în Psihologie contemporană*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.157

¹⁰ Salomea Popoviciu - *Psihologie socială, O abordare contextuală a individului ca actor social*, Emanuel University Press, Oradea 2013, p.249

¹¹ Ștefan Bocu - *Eu-l în cogniția socială, în Psihologie socială. Aspecte contemporane*, Ed. Polirom, Iași, 1996, coord. Adrian Neculau, p.138

LIBRIS
și cuprinde totalitatea informațiilor, credințelor și atitudinilor unui individ cu privire la propria persoană. Acest concept de sine este alcătuit din **scheme ale sinelui (self- schemas)**, ca structuri cognitive răspunzătoare de modul cum o persoană își organizează mental lumea, ipoteza de lucru fiind aceea că omul realizează o construcție activă despre lumea înconjurătoare.

Nicolae Purcărea, unul din supraviețuitorii regimului de detenție, exprimă clar și concis această realitate psihosocială: *„Omul este un produs al spațiului și al timpului în care s-a născut, a trăit, a dat roade și apoi s-a dus. Altfel spus, este un fruct al tiparului natal, al „matricei stilistice” în care a trăit, după cum spune Blaga.”*¹²

În raport cu lumea înconjurătoare, conceptul de sine apare ca un tot al cunoștințelor despre propriul eu, care sunt utilizate pentru a identifica și interpreta stimuli semnificativi pentru individ. Informația astfel procesată va conține date despre eu și va fi activată în situații sociale care presupun informații ce implică propria persoană. Repetarea acestor situații sociale va duce la organizarea și stabilizarea informației, rezultând o subschemă în interiorul sistemului cognitiv al persoanei. Cognitivismul pune în lumină criteriile potrivit cărora stimulii din mediu sunt selectați de individ și caută să explice cum acești stimuli sunt stocați în memorie și folosiți apoi în acțiuni ulterioare.

Schemele sunt responsabile de structurarea informațiilor în funcție de clasa de stimuli,

¹² Nicolae Purcărea- *Urlă haita...*, Fundația Sfinții Închisorilor, 2012, p.16

stimuli pe care-i selectează și-i codează, apoi îi actualizează în memorie. În psihologia cognitivă se deosebesc trei categorii de scheme: scheme ale persoanei, care includ și schemele despre sine, scheme ale rolului și scheme de evenimente.

Schemele despre sine cuprind aspecte ale comportamentelor care sunt relevante pentru individ și structurează cunoașterea de sine pe care acesta o poate folosi în anumite contexte sociale. În măsura în care omul procesează la nivel mental aceste informații, ele se transformă într-o ierarhie a cunoștințelor despre sine, care se activează apoi în situații sociale relevante pentru individ, individ care se angajează apoi în relații sociale ce reprezintă de fapt comportamente ce corespund cu reprezentarea la nivel intern a informației. Astfel, sistemul de prelucrare a informației duce la stocarea acesteia, urmând ca individul să se folosească de ele, fiind în felul acesta **conștient de sine (self-aware)**. Potrivit acestui atribut, individul își organizează mental lumea interioară și o imagine proprie despre lumea înconjurătoare.

S-a constatat că indivizii care și-au format scheme cu care să se descrie pe sine ca având o independență ridicată, sunt capabili să descrie mai multe comportamente care le dovedesc independența, și au capacitatea de rezistență mai mare la stimulii care le infirmă schema de independență¹³.

Acest fel de conflict este des întâlnit în regimul de detenție comunist, unde torționarii prin stimulii pe care-i induceau deținuților – bătaie, tortură,

¹³ Adrian Neculau *A-Idem*, p.

LIBRIS | We know books

jigniri, asociate cu foame și frig – urmăreau să destructureze aceste self-schemas, pentru ca informațiile cu privire la sine ale deținutului să nu mai fie ghidate pentru a susține un concept de sine care să-i permită rezistența la presiunile torționarilor care vizau reeducarea. Este știut că mulți dintre deținuții politici aveau o schemă cognitivă a sinelui caracterizată de un sistem de cunoștințe despre sine și lumea înconjurătoare foarte solid, bazat pe valori ca familia, credința în Dumnezeu, dragostea de țară, respectul valorilor tradiționale cum sunt cinstea, onoarea, demnitatea umană sau un statut intelectual înalt. Toate acestea ofereau deținutului puterea să reziste acțiunilor distructive ale regimului de detenție.

Aici apare conflictul între eul individual și eul social. Eul social este definit ca "*un ansamblu organizat de atitudini ale celorlalți și pe care ni le asumăm*"¹⁴. Dacă eul individual structurat în jurul schemelor despre sine era mai puternic decât eul social structurat în jurul părerilor emise de ceilalți asupra lui, atunci deținutul reușea să reziste presiunilor.

Astfel, în multe situații, schemele despre sine ale deținuților politici conțineau valori solide care le-au permis rezistența în fața tăvălugului comunist, cum ar fi exemplul lui Virgil Maxim care descrie în mărturia lui "*câteva idei și norme de pedagogie creștină enunțate în Îndreptarul Frățiilor de Cruce: "...ascultarea, curajul, puterea de împrietenire, exemplul, capacitatea de jertfă,*

¹⁴ Cornelia Rada, Bianca Bogdana Peltea- *Psihologie socială-Dinamica grupurilor*, Ed. Universitară, București, 2014, p.202

*dragostea... făcând din fiecare un prilej de biruință asupra adversarului*¹⁵. De asemenea, Cristina Anisescu precizează: *“Cei care au avut noroc de prieteni, au rezistat mai bine la umilință”*.¹⁶ Despre acest ajutor neprețuit căpătat de la prietenii și tovarășii de suferință vorbește părintele Iustin Pârvu în una din mărturiile sale: *„Din punct de vedere spiritual, închisoarea a fost un noroc pentru noi. Am găsit adunați la un loc atâția oameni duhovnicești cum nu puteam întâlni în libertate. La Aiud, unde am ajuns după proces prin 1949, și apoi prin alte părți, i-am cunoscut pe cei arestați după 1941, care de acum erau vechi în închisoare. Unii dintre ei ajunseseră la o mare înălțime duhovnicească. Pentru noi, cei arestați în 1948 și mai târziu, acești deținuți au fost salvatori. Derutați de anchetele lungi și dese din care ieșisem, prin contactul cu ei ne-am limpezit. Ei ne-au făcut să ne dăm seama de sensul creștin al luptei noastre, de faptul că ne aflăm angajați pe un front creștin împotriva fiarelor apocaliptice. Ne gândeam și noi că suferim pentru păcatele noastre, dar prin ei ne-am limpezit, ne-am dat seama că am fost chemați de Hristos pe baricade în numele poporului român. Înțelegând aceasta, pentru noi a fost o bucurie că ne aflam în închisoare. De asta spun că ei ne-au salvat, ne-au arătat calea de supraviețuire. Este interesant cum, după 7-8 ani de închisoare, arestați de foarte tineri, la 17-18 ani, își păstrasera nevinovăția și*

¹⁵ Virgil Maxim - *Imn pentru crucea purtată*, Ed. Babel, Bacău, 2012, p.20

¹⁶ Cristina Anisescu - *Comunismul în acting out. Transferul intergenerațional al traumei*, în *Arhivele Securității*, CNSAS vol. II, Ed. Nemira, București, 2006, p.436

puritatea, trăsăturile lor de copii, de parcă vremea trecută peste ei nu lăsase nici o urmă. Arătau parcă mai tineri decât aceia dintre noi care aveau acum 17-18 ani. Erau foarte luminoși, foarte vioi, foarte maturi și foarte înțelepți. Foarte bogați din punct de vedere spiritual. Erau o lumină pentru noi.(...) Numai simplă prezența lor, comportamentul lor, îi schimba pe deținuți.”¹⁷

Regimul de detenție din închisorile comuniste căuta să distrugă aceste valori. Astfel, demascarea internă de la Pitești, de exemplu, avea ca scop destructurarea acestor scheme și expunerea deținuților rămași fără apărare la reeducarea și mutilarea ideologică. Nicolae Purcărea povestește: „De altfel, după demascarea exterioară și cea interioară, scopul comuniștilor acesta era: să nimicească elementele care constituiau universul nostru spiritual. Trebuia distrusă încrederea în camarazi și în special în șefi, trebuia distrus mitul legionar, cu virtuțile și valorile lui morale și intelectuale, cu calitățile eroului legionar – curajul, capacitatea de jertfă, dăruirea pentru crezul legionar, credința în Dumnezeu. Toate acestea trebuiau nimicite. Noi eram legați între noi prin principiile Mișcării Legionare, prin dragostea față de Dumnezeu și jertfa pentru neam. Dar mai eram legați și printr-o mare și sfântă frățietate. Eram legați prin momentul prieteniei, acea baie sufletească ce unea sufletele copiilor, apoi ale

¹⁷ ***- *Sfântul închisorilor- Mărturii despre Valeriu Gafencu*, adunate și adnotate de monahul Moise, Alba Iulia, 2007, p.50-51

URBIS | We know books

fraților de cruce, care dădea coeziune, formând verigile unui lanț uman călit în tabere de muncă, în acțiuni, în închisori. Or, această legătură trebuia distrusă, destrămată. Cu asta s-a început acțiunea de reeducare încă din prima zi.”¹⁸

Această distrugere internă prin demascare se producea datorită violențelor fizice și psihice, a torturilor, schingiuirilor, mutilărilor care aveau efect traumatic, traumatizarea fiind definită psihologic ca „un eveniment de o deosebită intensitate din viața unui individ, ce depășește posibilitățile de adaptare ale acestuia și de a răspunde sau reacționa în mod adecvat”¹⁹. Trauma are ca efect psihologic dezorganizarea vieții psihice și produce răsturnarea de planuri existențiale, urmată de o discontinuitate a personalității, cu anularea sentimentului de coeziune umană... „trăită ca o abandonare a destinului, ca o apăsare copleșitoare ce sugrumă orice gând, orice imbold de împotrivire.”²⁰ De asemenea, teoriile psihanalitice arată că un eveniment traumatic destabilizează ordinea interioară a individului și produce pierderea certitudinii, dacă această traumă e trăită ca un eveniment arbitrar,²¹ care nu are un sens, o logică.

¹⁸ Nicolae Purcărea - *Urlă haita*, Fundația Sfinții Închisorilor, București, 2012, p. 94-95

¹⁹ Virgil Tiberiu Dragomirescu - *Determinism și reactivitate umană*, București, Ed. Științifică, 1990, p.296

²⁰ Nicu Ioniță - *Omul nou-mit și realitate*, în Romulus Rusan (Ed)-*Analele Sighet nr.10, anii 1973-1989, Cronica unui sfârșit de sistem*, București, Fundația Academia Civică, 2003, p.482

²¹ Cristina Anisescu - *Op.cit*, p.442

LIBRIS | Wokrow
Dr. Nicu Ioniță, supraviețuitor al experimentului Pitești, arată că „Retraumatizările repetate reușesc să producă un dezechilibru total al funcțiilor psihice, urmat de tulburări grave ale percepției, reprezentărilor și gândirii și, mai ales, o alterare a conceptului de sine, ceea ce conduce în multe cazuri la o devalorizare a noțiunii de sine, la scăderea stimei de sine, stadiu în care un individ este extrem de vulnerabil pentru că, în lipsa unei mâini întinse, victima, complet neajutorată, preia imaginile alterate despre lume ale făptașilor, se îndreaptă către ei și caută ajutorul și protecția lor. Relația victimă făptaș cunoaște o evoluție bizară: victima, încercând să se identifice cu acesta, își însușește vocabularul și comportamentul acestuia, devenind astfel dependent de tortionar. Experiența prin care am trecut la Pitești m-a ajutat să înțeleg acest mecanism psihologic de renunțare la propria identitate și adoptare a unei noi identități.”²²

Când însă deținutul avea o ancoră sufletească puternică în crezul său anticomunist, în credința în Dumnezeu sau în convingerea că suferința are un sens, aceste evenimente traumatiche erau percepute în consecință (adică nu ca fiind ceva arbitrar) și capacitatea de rezistență a schemelor personale era mult mai mare. „Puterile fizice ne-au părăsit, este adevărat! Dar nu și cele sufletești! Până vom fi conștienți și luciditatea minții nu ne va părăsi, vom striga... Vei suferi, dar vei învinge! Căci nu sunt vrednice suferințele din veacul acesta

²² Nicu Ioniță - *Experimentul Pitești. Spălarea creierului și re-educarea prin tortură în România comunistă*, Ed. Eikon, București, 2016, p. 67